

Оксана Луцєвська,
дитяча письменниця,
магістрантка Пенсильванського державного університету,
аспірантка Університету Джорджи, співзасновниця блогу «Казкарка»
одна з трьох співзасновниць мистецько-літературного порталу «Захід-Схід»

ВІД ПРИПУЩЕННЯ ДО ВИЗНАЧЕННЯ: ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА / ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЮНАЦТВА

У статті наводяться визначення, характеристики й провідна проблематика підліткової та юнацької літератури США. Коротко окреслюються психологічні особливості підліткового та юнацького віку в контексті читацьких інтересів. Проводяться паралелі з підлітковою проблематикою в українському контексті.

Ключові слова: підліткова література, юнацька література, література США

Oksana Lushchevska

From Assumption to Definition: Teen Literature / Young Adult Literature

This article explores definitions, main categories and themes of teen and young adult literature of the USA. This study briefly describes psychological stages of teenagers and young adults in the context of their reading interests. It connects the US themes to the Ukrainian ones.

Key words: teen literature, young adult literature, the USA literature.

Питання щодо визначення підліткової літератури, а також проблеми написання художніх текстів для підлітків хвилюють не тільки українських науковців, педагогів та бібліотекарів, але й українських авторів. Нещодавно на засіданні круглого столу «Видання для підлітків у сучасному літературному та навчально-виховному процесі», організованому «Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва» та рейтингом «Книжка року 2011», названі питання опинилися в центрі уваги. Українські дослідники запропонували дефініції підліткової літератури, зокрема прозвучав і такий термін, як «адоlescентний роман». Ці питання спонукали мене переглянути особливості визначення підліткової літератури в США, оскільки я вивчаю досвід саме цієї країни у сфері дитячої літератури. Також я намагалася розібратися, що розуміють під «адоlescентним романом», і чи потрібен нам узагалі подібний термін.

Перш ніж звернутися до американських теорій, хочу зазначити, що вони оперують більшою кількістю термінів та понять, які не завжди можна адекватно перекласти українською мовою (вочевидь, саме ця проблема й породжує появу таких «новотворів», як «адоlescентний роман»). При перекладі я спробую обійтися традиційними поняттями «підлітковий вік», «підліток», «підліткова проза», «юнак», «юність», не вдаючись до неологізмів. На жаль, деякої плутанини уникнути не вдасться. Отже, продовжимо.

У своїй книжці «Підліткова література: від романтики до реалізму» (Young Adult Literature: From Romance to Realism) Майкл Карт (Michael Cart) розглядає історію формування поняття підліткового віку (young adult) [3]. За його словами, підлітковий вік як окремий етап дорослішання науковці почали вирізняти з 1904 року. Загалом появу «підліткового віку» (young adult) спричинила двотомна праця «Юність» (Adolescence) (1904) Гранвілла Стенлі Холла (Granville Stanley Hall), американського психолога та педагога.

Він говорить про три основні складові підліткового віку, називаючи їх «шторм і стрес» (storm and stress): конфлікти з батьками, переміни настрою та ризикова поведінка (conflict with parents, mood disruptions, and risky behavior). У подальших визначеннях підліткового віку психологи зазначали, що «шторм і стрес» не є головними чинниками, але вважається, що перепади настрою та нестабільний психологічний стан найбільше властиві підлітковому періоду.

Наступний крок у формуванні підліткової літератури – це формування підліткової культури. Приблизно з 1922 року американські журнали (такі як «Scholastic») започаткували колонки, що апелювали до двох визначених суспільством того часу інтересів підлітків – побачень та танців. 1941 року вперше було вжито слово «тинейджер». Популярності це слово набуло починаючи з 1956 року – завдяки пісні Гейл Сторм (Gale Storm) «Молитва тинейджера» («Teenage prayer»).

Подальший розвиток теорій стосовно підліткового віку спричинили праці Е. Еріксона, Ж. Піаже та Л. Кольберга. Їхні праці окреслювали періоди «підлітковості» та юності. Наприклад, за визначенням Е. Еріксона підлітковим вважається вік з 12 до 18 років (adolescence), а юністю (young adult) – віковий період з 19 до 40. Подібний розподіл та подальші праці з психології змусили задуматися педагогів про інтереси, властиві молодим людям.

1956 року Американська асоціація бібліотек вперше ввела до широкого вжитку термін «юнак» (young adult), і, як зазначив 1963 року Кеннет Шаффер (Kenneth Shaffer),

директор Коледжу бібліотечної справи при Сайммонс Коледжі (Simmons College), юнак став «особливим клієнтом бібліотеки». Описані етапи сформували вимогу до автора та видавця переглянути інтереси підлітків та юнаків і відобразити їх в літературі.

Есей «Роман для юнацтва» («The Novel for the Adolescence») Д. Л. Бартон (D. L. Burton), надрукований 1951 року в «Англійському журналі» (The English Journal), вважається першою критичною статтею, яка закликала до того, щоби література для підлітків та юнаків відображала споріднений та близький їм досвід, а також апелювала до їхніх інтересів.

Першими книжками в США, написаними спеціально для підлітків, називають «Суперник» (The Contender) Р. Ліпсайта (R. Lipsyte) – повість про юнака, змушеного шукати власного шляху в одному із непрестижних районів Нью-Йорка, та «Аутсайтери» (The Outsiders) С. Е. Хінтона (S. E. Hinton) – про соціальну нерівність та страждання молоді людини, зображені на соціальному тлі. Обидві книжки вийшли друком 1967 року. Ці автори не зверталися до всіх проблем підлітків чи юнаків, а описували їхній світ насамперед із соціального погляду, а також озвучували певні точки зору на суспільні норми. Утім, ці твори стали своєрідним символом народження жанру юнацької літератури.

Література, яка зображала протагоніста у підлітковому віці, звісно ж, існувала й до 1967 року, але тоді ще не відмежовувалася від тексту, написаного для дорослих. Так, зокрема, можна було б вважати за підліткову чи юнацьку літературу книжку відомого англійського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури Вільяма Голдінга «Володар мух» чи роман «Маленькі жінки» американської письменниці Луїзи Мей Олкотт, бо обидві книжки відображають побут підлітків чи ситуації довкола них. Усе ж ці книжки не писалися зумисне для підлітків і вважалися літературою, написаною для дорослих.

За словами Майкла Карта, підліткова література набула повної незалежності та відокремленості від дорослої чи дитячої літератури в середині 90-х років ХХ ст.. Згодом була започаткована премія імені Майкла Л. Принтза (The Michael L. Printz Award), яка спонсорується журналом «Booklist» та Американською асоціацією бібліотек. Медаль було вперше вручено 2000 року Л. Х. Андерсон (L. H. Anderson) за книжку «Говори» (Speak), яка змальовує трагічний досвід дівчини в новій школі та глибоку психологічну травму в результаті насильства. З 2000 року медаль щорічно вручається авторіві, чия книжка вважається найбільшим внеском до юнацької літератури США.

Звертатися у цій статті до етапів розвитку підліткового роману в США та робити огляд основних текстів, мабуть, не доцільно: таке дослідження вимагало б щонайменше низки досліджень, які окреслили б кілька напрямів розвитку підліткової літератури цієї країни й дали б можливість детальніше зупинитися на кожному з етапів. Та все ж я вважаю за необхідне навести кілька визначень щодо підліткової та юнацької літератури, які побутують сьогодні в США.

Варто зазначити, що американські теорії стикаються з певною локальною термінологічною проблемою. В українській мові на позначення етапів життя людини між дитинством і дорослістю ми оперуємо двома поняттями – підлітковий вік (приблизно від 11-12 до 15-16 років) та юність (приблизно від 15-16 до 18 років і навіть далі). В англійській мові для цього є єдине поняття «adolescence». Ми перекладаємо його як «юність», проте воно об'єднує поняття «підліткового віку» та «юності» й виявляється

надто широким (12–18 років). Саме тому в межах цього поняття американські науковці змушені виділяти підкатегорії читачів – власне, читача-підлітка та читача-юнака. Наприклад, у книжці «Література для сьогоденного юнацтва» (Literature for Today's Young Adult) [6] професори Аризонського державного університету А. П. Нілсен (A. P. Nilsen) та К. Л. Донелсон (Kenneth L. Donelson) пояснюють, що літературою для молодих людей вважають будь-яку літературу, що читається у віці з 12 до 18 років. Тут мається на увазі і література для дозвілля, і та, що вивчається в школі. Проте вони підкреслюють, що таке визначення може викликати заперечення з кількох причин. По-перше, ті книжки, які читаються дванадцятирічними читачами, здебільшого не читаються сімнадцятирічними. Тому книжки для молодих людей здебільшого розподіляють на підкатегорії: підліткова проза («teen fiction»), та «юний дорослий» («young adult»). Їхніми українськими відповідниками можемо вважати поняття «підліткова література» та «юнацька література». У чому ж відмінність? Якщо література для підлітків може висвітлювати будь-яку серйозну чи розважальну тематику, то юнацька література передбачає розвиток теми становлення особистості, коли кожен початок нового етапу життя – це насамперед «кінець світу» з точки зору психологічного сприйняття складних ситуацій.

За визначенням Джона Х. Бушмана (John H. Bushman) в статті «Література для юнацтва в класі – чи є така?» («Young Adult Literature in the Classroom – Or Is It?»), юнацька література – це література, яка дає відповіді на запитання, що ставляться в юному віці, зосереджується на питанні пошуку свого «я», а себто веде до самоідентифікації [1]. Але не тільки фізичний розвиток юнаків має бути показаним у текстах, але й їхній соціально-моральний розвиток.

За визначенням Американської асоціації бібліотек, література для молодих людей (young adult literature) – це література, яку читають читачі віком з 12 до 19 років. Ця література зазвичай поділяється на три основні групи: ранню (11–14 років), середню (14–18 років) і пізню (18+).

У спеціальному випуску журналу «Writer's Digest», присвяченому дитячій та юнацькій літературі, А. Карре (A. Carre) зазначає, що жанр юнацької літератури – це жанр, який зображає весь соціум з юнацької точки зору. У книжці для цієї групи читачів, за його словами, не повинно бути дорослої ностальгії за цим віком, навпаки, усе має бути показано так, наче будь-яка ситуація – це межовий момент. Не мусить бути зображення того, що дасть той чи інший урок на майбутнє – а має бути те, що хвилює особу тепер. «Урок» читач винесе сам, а також «викристалізує» сенс прочитаного.

У цьому ж номері «Writer's Digest» до уваги читачів пропонується опитування видавців стосовно того, які теми вони вважають важливими для висвітлення в текстах і чим є для них підліткова література. Так, літературний агент Стефан Фрейзер (Stephen Fraser) вважає, що важливо відобразити в тексті певні переживання, притаманні дорослішанню. Аніка Мрос Ріссі (Anica Mrose Rissi), старший редактор видавництва «Simon Pulse», зауважує, що варто приділяти увагу текстам, які показують неправильний вибір і нелегкий шлях крізь наслідки того вибору. Венді Логгія (Wendy Loggia), виконавчий редактор видавництва «Delacorte Press» зазначає, що шукає рукописи, які б реально описували певні випадки із життя підлітка чи юнака без боязні показати щось надто відверто [4, 7, 8].

Які ж основні характеристики юнацької літератури? Донна Нідей (Donna Niday), викладач з Айовського державного університету (Iowa State University), у навчальному

курсі «Юнацька література» [5] виділяє десять основних положень щодо характерних рис юнацької літератури: протагоністом є підліток чи юнак, специфічна мова автора (здебільшого це виклад від першої особи, хоча трапляється виклад і від третьої особи), зображення дорослих персонажів з точки зору підлітків, невелика кількість персонажів, невеликі часові рамки і знайоме оточення, сленг або мова підлітків чи юнаків, детальні описи зовнішності чи одягу, позитивна розв'язка, кілька паралельних сюжетів чи один сюжет, довжина тексту приблизно від 125 до 250 сторінок. Звичайно, що ці ознаки не є обов'язковими, але здебільшого трапляється так, що певна кількість цих ознак властива усім текстам.

Для Ніл сен та Донелсон значущість юнацького роману полягає в зображенні насамперед емоцій. Майкл Карт також окреслює одну з ключових функцій підліткової чи юнацької літератури. За його словами, цей жанр дає можливість нам збагнути життя інших, потрапити в їхні голови і серця.

Тепер щодо жанру «адоlescентного роману». Звичайно, можна зрозуміти прагнення теоретиків мати єдиний термін на позначення прози для читачів віком від 12 до 18 років. Але чи є потреба, калькуючи англійське поняття «adolescence», запроваджувати такий неологізм, надто коли правильно вимовити його можна хіба за третім разом? Чи не достатньо обмежитися поняттями підліткового роману та юнацького роману? Визначення «адоlescентний», на мою думку, більше заплутує, ніж висвітлює поняття підліткової прози. Вживаючи слово «адоlescентний», ми відразу вішаємо певну, невідому українському читачеві налічку, і саме тому це слово буде абсолютно непридатним для широкого вжитку. Зрештою, роман для підлітка чи юнака відрізняється від жанру «дорослого» роману хіба авторським голосом, який завжди має бути «голосом підлітка» чи «голосом юнака», та передає турботи цієї групи читачів. У США сьогодні є велика кількість жанрових різновидів романів для юного читача: історичний, соціально-побутовий, готичний, роман-щоденник, психологічний, пригодницький, роман у жанрі фентезі, графічний роман, детектив та ін... Усі ці жанрові різновиди мали б входити в поняття «підліткового» чи «юнацького» роману. Основна їхня відмінність від «дорослого» роману - це чіткий авторський голос.

Як же створити голос підлітка чи юнака в тексті? Для досвідченого й начитаного автора - це поняття техніки. А от для молодих авторів і початківців - це питання «нарощування м'язів», а цебто досвіду письма. Також - проблема не боятися говорити від себе, переказувати свій досвід. За словами сучасної американської письменниці Жаклін Вудсон (Jacqueline Woodson), для підліткового роману «важливо крокувати світом з розплющеними очима» [8], а багато хто, як стверджує вона, боїться це робити. Адже бачення правди - це бачення насамперед усіх «болючих» питань суспільства й розуміння того, що дуже багато не залежить від індивідуума. Відверта артикуляція всіх побачених проблем - це подолання певних бар'єрів, які стають визначальними в написанні текстів для підлітків чи юнаків.

Які ж проблеми висвітлюються в романах для підлітків у США? Це здебільшого конфлікти з батьками та уповноваженими особами (що зумовлено надмірною дидактичністю родини), між батьками та дітьми, починаючи від легкого непорозуміння до складних конфліктів, стосунки з батьками, які випивають чи вживають наркотики, тиск у середовищі однолітків (виживання наркотиків, алкоголю, секс (зокрема й одноставий секс), вагітність, расизм тощо), смерть та хвороба (втрата близьких, усвідомлення сенсу буття) та ін... Я назвала тільки кілька провідних тем. Для подальшого

вивчення тематики я пропоную список інтернет-ресурсів, пов'язаних із літературою для підлітків та юнацькою літературою (див. вкінці).

Чи можемо ми говорити про подібні проблеми в Україні? Чи притаманні вони нашій культурі? Вважаю, що так. Отож, для початку пропоную не просто окреслити проблеми, притаманні українському підлітку, бо я впевнена, що є низка проблем, які будуть відрізняти українського підлітка від американського, а окреслити проблеми, притаманні підлітковому та юнацькому віку загалом. З точки зору вікової психології є сукупність аспектів, які характеризують підлітковий період та юність, з одного боку – залежно від культурного чинника, а з іншого – незалежно від нього. Було б добре, якби українські науковці, педагоги, бібліотекарі та письменники переглянули визначення цих вікових категорій, щоб укотре сформулювати собі ряд, сказати б, загальних проблем. Деякі з них перераховано у книжці «Вікова психологія» [10]. Наприклад, автори зазначають, що в підлітковому віці характерне «посилення інтересу до свого зовнішнього вигляду», «акселерація», «інфантильність», що виявляється в надмірності прояву емоцій, необов'язково усвідомлені особистісні зміни, «почуття дорослості» тощо. В юнацькому віці – це здебільшого самоіндентифікація, самореалізація, самовияв, іdealізм, бунтарство тощо. Звертаючи увагу на різницю між юнаком і дорослим, психологи пропонують таблицю «диференціації психічних особливостей юнаків та дорослих», вивчення якої допомогло б повернутися письменникам і теоретикам до досвіду власної юності й зосередитися на тих проблемах, які здавалися критичними, безвихідними, трагічними – чи навпаки, позитивними або такими, що вселяли надію. Адже деякі проблеми спільні для всіх, хто перебував чи досі перебуває в підлітковому або юнацькому віці. Починаючи від переживань, що пов'язані з фізіологічними змінами, психологічними змінами – і завершуючи культурними диференціаціями чи іншими проблемами. Наприклад, я згадую, як у юнацькому віці мені подобалося перерахувати книжку Коллін Маккалоу «Ті, що співають у терені», де мене хвилювало дорослішання Мегі, епізод, де описане фізіологічне дозрівання. Також мені подобалося читати роман Решата Нурі «Чаликушу», відомий ще як «Співоча пташка». Я переживала разом із головною героїнею Феріде її поневіряння, бо у віці між 13 та 15 роками я також шукала себе, і особливо інтенсивно обдумувала не тільки професійні питання, але й царину стосунків між хлопцями та дівчатами (не буду казати «чоловіками та жінками», бо тоді мені ще не думалося саме цими словами).

На завершення хочу сказати, що, на мою думку, важливо скористатися порадою Жаклін Вудсон (Jacqueline Woodson): *дивитися на все, як воно є*. І зображати все це максимально правдиво. Переосмислення підліткового віку й головних психологічних категорій, а також спостережливості і повернення не тільки до своєї «дитячості», але й до власної «підлітковості» допомогли б не тільки авторам (у сенсі – писати на наболілі теми), але й науковцям, критикам, бібліотекарям, тобто всім, хто займається літературою для підлітків та юнацтва, проаналізувати й виписати головні проблемні аспекти української літератури для підлітків та юнацтва. Це також допомогло б зрушити з місця ситуацію гострої кількісної нестачі української підліткової літератури (я не кажу, що в Україні немає підліткової літератури, бо сміливо можна назвати от хоч би й сучасних авторів Олексу Білоброва (роман «На межі можливого») чи Марину Павленко («Миколчині історії»). Було б доцільно скласти список основних тем та повернути до них увагу письменників та авторів. Це, своєю чергою, допомогло б сформулювати сучасні вимоги до літератури для підлітків та юнацтва.

Корисні посилання:

Сторінка Американської асоціації бібліотек: <http://www.ala.org/yalsa/printz/#current>

Відділ вивчення підліткової літератури літератури для юнацтва в Аризонському державному університеті: <http://english.clas.asu.edu/enged-yalit#about>

Сайт видавництва «Scholastic»: література для дітей 11-14 років. <http://www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=7940>

Юнацькі романи, які повинен знати вчитель: <http://education.ucf.edu/litsymposium/docs/Kaplan2.pdf>

Найкращі книжки для підлітків: <http://aimhighl01tips.com/freetipsdownloads.html?gclid=C03plsiwyKwCFcZM4AodkVbtqg>

Підліткова література: <http://www.teenlit.com/>

Підліткове читання: <http://www.teenreads.com/>

Література

1. Bushman, John. «Young Adult Literature in the Classroom-Or Is It?» Young Adult Literature. Spec. issue of English Journal. 86.3 (1997): 45—40. Print.
2. Burton, Dwight. «The Novel for the Adolescence.» English Journal. 40.7 (1951): 363-369. Print.
3. Cart, Michael. Young Adult Literature: From Romance to Realism. Chicago: American Library Association, 2010. Print.
4. Karre, Andrew. The YA Perspective. Spec, issue of Writers Digest. (2011): 38-41. Print.
5. Niday, Donna. English 394: Young Adult Literature. Ames: Iowa State University. Web. 29 November 2011. <<http://www.public.iastate.edu/~dniday/394syllabuss99.html>>
6. Nisen, Alleen, Donelson, Kenneth. Literature for Today's Young Adult. 8th ed. Boston: Allyn and Bacon, 2008. Print.
7. Strawser, Jessica. Today's YA. Spec, issue of Writers Digest. (2011): 42-47. Print.
8. Wind, Lee. Writing in Different Worlds. Spec, issue of Writers Digest. (2011): 60-63. Print.
9. The Michael L. Printz Award for Excellence in Young Adult Literature. Young Adult Library Services Association. Dev. of American Library Association. Web. 29 November 2011. <<http://www.ala.org/yalsa/printz/#current>>
10. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. — Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 376 с. <http://pidruchniki.ws/15840720/psihologiya/vikova_psihologiya_-_sergeyenkova_op>